

องค์ความรู้ที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิได้รู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการของประชาชน เป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐที่จะนำไปสู่การบริหารราชการที่มีความโปร่งใสซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการบริหารราชการแผ่นดิน

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีเจตนารมณ์ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การให้ประชาชนมีโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ โดยประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและใช้สิทธิตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้ โดยถูกต้องกับความเป็นจริง รวมทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการและการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ อันจะเป็นการส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีกระบวนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน

๒. การกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารของราชการที่หน่วยงานภาครัฐต้องเปิดเผยหรืออาจไม่เปิดเผยให้ชัดเจน โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่หากเปิดเผยแล้วจะเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติหรือต่อประโยชน์ที่สำคัญของเอกชน

๓. การคุ้มครองการละเมิดถูกล้ำสิทธิส่วนบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานภาครัฐ

จากเจตนารมณ์ของกฎหมายข้างต้น จึงนำมาสู่หลักการสำคัญคือ การรับรองสิทธิได้รู้ (Right to know) ข้อมูลข่าวสารราชการของประชาชน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ในเรื่องนั้นก็ได้และหน่วยงานของรัฐ ผู้ครอบครองข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ มีหน้าที่ที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการให้แก่ประชาชนโดยผ่านช่องทางตามที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งการที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นจะกระทำได้อต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดข้อยกเว้นไว้ เช่น ข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์หรือข้อมูลที่เปิดเผยไปแล้ว ประเทศชาติจะเสียหายหรือกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ หรือเป็นข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่การเปิดเผยอาจทำให้เจ้าของข้อมูลเสียหาย ดังนั้น หลักการสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมายข้างต้น หน่วยงานภาครัฐทุกแห่งจะต้องยึดถือปฏิบัติ คือ “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” พร้อมกับการกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการให้บริการข้อมูลข่าวสารของราชการแก่ประชาชน

การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ นั้น มีวิธีการเปิดเผยใน ๓ ลักษณะ คือ

๑) การพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา ๗)

๒) การจัดให้ประชาชนเข้าตรวจดู (มาตรา ๙)

๓) การจัดหาข้อมูลข่าวสารให้เอกชนตามคำขอเฉพาะราย (มาตรา ๑๑)

ดังนั้น การดำเนินการตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ถือว่าเป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐที่จะต้องดำเนินการเพื่อแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนและกระบวนการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการและการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ (public inspection) รวมทั้งการให้มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารของราชการเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าตรวจดูข้อมูลข่าวสารได้

โดยมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ระบุว่า หน่วยงานภาครัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างน้อยตามที่กฎหมายกำหนดให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ (ข้อมูลข่าวสารตามมาตรา ๙ (๑) - (๘)) ดังนั้น การดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารของราชการ การกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนงาน ระบบและกลไกในการจัดระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงเป็นภารกิจที่สำคัญ

นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ เช่น มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๔๙ ที่เห็นควรให้นำเรื่องการจัดระบบและการดำเนินการเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและการสนับสนุน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดประสิทธิภาพของหน่วยงานของรัฐ และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ได้มอบหมายให้คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ และสำนักงาน คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นองค์กรหลักในการติดตามประเมินผลด้านข้อมูลข่าวสารและ ความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ได้มีมติมอบหมายให้คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ และสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นองค์กรหลักในการติดตามประเมินผลด้านความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ

ส่วนคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ได้มีการประกาศคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ ดังต่อไปนี้

๑. ให้หน่วยงานของรัฐจัดให้มีสถานที่สำหรับประชาชนสามารถใช้ค้นคว้าและศึกษาข้อมูลข่าวสารของราชการ ตามมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้สะดวก ตามสมควร ตามกำลังบุคลากรและงบประมาณที่มี

๒. ให้หน่วยงานภาครัฐจัดทำดัชนีที่มีรายละเอียดเพียงพอสำหรับประชาชนสามารถค้นคว้าข้อมูลข่าวสารได้โดยสะดวก

๓. ให้หน่วยงานภาครัฐจัดให้มีข้อมูลข่าวสารตามมาตรา ๙ ไว้ให้ประชาชนสามารถตรวจดูได้โดยสะดวก กรณีมีความจำเป็นเรื่องสถานที่ที่จะแยกข้อมูลข่าวสารบางส่วนไปเก็บไว้ต่างหาก หรือให้บริการ ณ สถานที่แห่งอื่นก็ได้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความสะดวกของประชาชนผู้ขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารประกอบด้วย

๔. การให้ประชาชนเข้าตรวจดูข้อมูลข่าวสาร หน่วยงานภาครัฐจะกำหนดระเบียบปฏิบัติเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยหรือความปลอดภัยก็ได้ โดยคำนึงถึงความสะดวกของประชาชนผู้ขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารด้วย

๕. การดำเนินการตามข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ ข้างต้น หน่วยงานภาครัฐจะจัดข้อมูลข่าวสารไว้ที่ห้องสมุดของหน่วยงานอื่น หรือของเอกชนที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ตั้งของหน่วยงานภาครัฐนั้น ซึ่งประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้แทนก็ได้

จากบทบัญญัติตามมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ มติคณะรัฐมนตรี และประกาศคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ในเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดู ณ ที่ทำการของหน่วยงานภาครัฐดังกล่าว

จึงให้เรียกสถานที่จัดเก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารและจัดให้มีการบริการข้อมูลข่าวสารนั้นว่า “ศูนย์ข้อมูล
ข่าวสารของราชการ”